

Gontjarovas revansch

”Hon dyker upp än här, än där. Som rysk avantgardekonstnär i början av 1900-talet. [...] Som scenograf på Sergej Djagilevs Ryska Baletten. En blom-

Stilleben med vattenmelon

mig tapetbit hit, en bondemålning dit... Men aldrig en retrospektiv”. I november (10.11.2019) kunde *Dagens Nyheter*s konstkritiker Ingela Lind ändå anmäla just en stor retrospektiv av **Natalja Gontjarovas** verk, som efter Florens och Tate i London snart öppnar på Ateneum i Helsingfors (27.2 till 17.5).

Det mesta av Gontjarovas konst förvaras i Tretjakovgalleriet i Moskva, men detta är första gången hon presenteras i sin fulla bredd i Västeuropa.

Man hittar verkligen delar av Gontjarovas *œuvre* utspridda både här och där, i böcker och på nätet, och ju mera man hittar, desto självklarare framstår hennes centrala plats i det tidiga 1900-talets avantgarde.

Född 1881 i en högborgerlig familj fick hon en gedigen konstnärsutbildning i Moskva. Ställde till att början ut skulpturer och vann en medalj för dem 1904.

Efter ett besök på en Gauguin-retrospektiv i Paris

1906 börjar hon måla i fauvismens, primitivismens och kubismens anda – vilket för hennes och flera andras del leder till relegering från konstskolan.

1910: första separatutställningen i Moskva, anklagas för pornografi, några verk konfiskeras, åtalas men frikänns. Grundar tillsammans med bland andra sin livslånga partner Michail Larionov den berömda konstnärgruppen ”Ruter knekt”.

1911: medlem av den tyska expressionistgruppen *Der blaue Reiter*.

1912: deltar i utbrytargruppen ”Åsnans svans” enda, skandalomsusade utställning.

1913: håller i Moskva sin största separatutställning någonsin: över 700 verk från hennes vid det här laget 13-åriga konstnärskarriär.

Förutom en stor produktion i linje med de samtida ismerna (kubofuturism, expressionism, ”alltingism” med flera) målar hon bilder med drag av medeltida rys-

Till vänster: Stenjungfrun. Till höger: Linne, 1913

ka ikoner och folkkonst. Samtidigt uppfinner hon tillsammans med Larionov en helt annan stil – ”rayonismen”, med taggiga, ”elektriska”, upplösta former.

Tapetmönster, bokillustrationer, dikter, kroppsmålningar, gatuperformance... och 1915, som 34-åring, börjar hon skapa dräkter för *Ballets Russes* och medverkar i flera berömda produktioner i bland annat Genève, Paris, London, New York.

Efter den ryska oktoberrevolutionen slår hon och Larionov sig småningom ner i Paris. Död där 1962. Stavningen ”Natalia Gontjarova”, som bland andra Ateneum använder, kan motiveras med att hon var verksam i väst efter 1917, från 1938 fransk medborgare. De flesta av hennes viktigaste arbeten skapades ändå i Ryssland. Därför använder vi den svenska transkriberingen, Natalja Gontjarova, i den svensk-språkiga tidskriften *Nya Argus*.

I väst nådde hon aldrig samma berömmelse som under ungdomsåren i Ryssland och kanske det är

Ur serien Mystiska bilder av kriget, nr 11.

därför hon länge fått stå i skuggan av manliga kolleger som Malevitj, Picasso, Kandinskij, Chagall, Matisse, Tatlin, Rodtjenko. Något liknande gäller flera andra ”kända okända” kvinnor bland det ryska avantgardets ”amazoner”, som Alexandra Exter, Ljubov Popova, Olga Rozanova, Varvara Stepanova och Nadezjda Udaltsova.

Plocka äpplen, 1909, såld 2007 för 9,8 miljoner dollar.

Katter, 1913. Ett exempel på ”rayonism”

Också de ”dyker upp än här, än där”, men tills vidare inte i stora separatutställningar. Det finns mycket att ta igen. Men åtminstone Natalja Gontjarova tar nu postum revansch i Helsingfors.

TRYGVE SÖDERLING